

BRONZEN VIJZEL Begijnhofmuseum Turnhout

De vijzel

Hoewel de vijzel of mortier vandaag eerder decoratief dan wel functioneel wordt gebruikt, was het tot enkele decennia geleden nog het object bij uitstek in de keuken, de apotheek en de geneeskunde. De vijzel was immers het enige en meest verspreide vermalingsapparaat dat voorhanden was. Kruiden en specerijen werden onverwerkt gekocht, in de vijzel gestampt of gemalen om vervolgens in maaltijden of in zalven te verwerken. In onze hedendaagse geïndustrialiseerde maatschappij gebeurt het malen grotendeels machinaal, waardoor het object zo goed als verdween uit ons dagelijks bestaan.

Mechelse albasten

Het ontstaan van de vijzel gaat al terug tot de oudheid. Doorheen de eeuwen bleven vorm en materiaal grotendeels gelijk, het gebruik onveranderd. Afhankelijk van periode of doelstellingen, konden vijzels in steen, marmer, aardewerk of brons voorkomen. Vanaf de middeleeuwen tot de 17de eeuw echter waren klokkengieters verantwoordelijk voor de productie. Sindsdien kwamen mortieren uit West en Zuid-Europa enkel voor in brons. Het brons bestond uit een mengeling van koper (76%) en tin (23%), met een weinig zink of lood.

Om kruiden of specerijen te malen werd een stamper gebruikt. Deze bestond meestal uit hetzelfde materiaal als de vijzel zelf. Om het gebruik te vergemakkelijken werden bij sommige mortieren handvaten aangebracht, die naast handig ook decoratief waren. Andere versieringen varieerden van eenvoudige ribben tot heuse taferelen ontleend aan Bijbelse of mythologische verhalen.

Het gebruik bleef niet beperkt tot de huishoudelijke of geneeskundige kringen. Omwille van het grote succes kreeg de vijzel tevens een symbolische waarde toegekend. Ons object van de maand is daarvan een mooi voorbeeld.

Huwelijksvijzel

De bronzen vijzel dateert van het begin van de 17de eeuw en is rijkelijk gedecoreerd met onderaan renaissanceïstische motieven die gebaseerd zijn op grotesken van Hans Vredeman de Vries en bovenaan een fries van Franse lelies. Als handvaten zijn aan weerszijden twee monstertoppen aangebracht. We kennen het type als de huwelijksvijzel, die haar intrede deed vanaf de middeleeuwen en een hoogtepunt kende in de 16de eeuw. Zowel bij de rijke adellijke families als bij de gegoede burgerij was het de gewoonte dat de mannelijke familieleden van de bruid een vijzel schonken voor het huwelijk. De vijzel kon gepersonaliseerd zijn, door een vermelding van de beide namen van het huwelijkspaar. Een standaardmodel bestond ook, met een algemeen liefdesopschrift zoals 'Amor vincit omnia', of 'De Liefde verwindt alle dinck', zoals ook op deze vijzel vermeld.

Hoe de vijzel in de collectie van het Begijnhofmuseum terecht kwam of wie het object vervaardigde, is niet geweten. Vermoedelijk gaat het om een schenking aan het hof of behoorde het tot de persoonlijke bezittingen van een begijn.

Vijzels op het Begijnhof

Het is niet verwonderlijk dat een vijzel op het Begijnhof voorkwam. Een mortier werd gebruikt in de apotheek (officina) en in de infirmerie op het hof. De infirmerie, waar zieke begijnen werden verzorgd, beschikte over een grote kruidentuin onder de hoede van een begijn herboriste. Zij gebruikte delen van medicinale planten als ingrediënten voor pijnstillende of helende zalven en pleisters. Daarnaast werden kruiden zoals salie, munt, tijm, komijn en venkel fijngemaakt in de vijzel om vervolgens te gebruiken in de gerechten.

Tekst: Charlotte Beeckman

Foto: Bram Luyts

Turnhoutse Route voor Archief en Musea

Inventaris:

- Begijnhofmuseum
Begijnhof 56, 2300 Turnhout

Bibliografie:

- WITTOP KONING D.A., *Nederlandse vijzels*. Deventer, Uitgeverij Davo, 1953.
- JANSSEN J., *Het kunstpatrimonium van het begijnhof te Turnhout*. Brussel, KIK, 1988.
- VANDEN BOSSCHE H., *Begijnen, Begijnhoven en Het Begijnhof van Turnhout*, Turnhout, Brepols Publishers, 2013.
- Gidsen Begijnhofmuseum

Het object van de maand is een initiatief van TRAM 41. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze website (www.tram41.be, doorklikken naar Object van de Maand)

Contact: TRAM 41 - Stadhuis, Grote Markt 1, B - 2300 Turnhout

Tel: + 32 14 44 33 98 • tram41@turnhout.be • www.tram41.be

u.u.: Eric Vos, Boomstraat 6, B-2300 Turnhout, +32 14 44 33 11

